

do_s_o_m_o_m_o_србија

међународна радна група за
документацију и заштиту
грађевина, места и целина
модерног покрета

Минимални документациони досије 2003

Саставила: национална радна група Србије

0.1 ФОТОГРАФИЈА ОБЈЕКТА / УРБАНИСТИЧКЕ ЦЕЛИНЕ

0.1. **Наслов фотографије**
Палата Београд

0.2. **Извор**
Фотографија Палате Београд
Архивска документација породице аутора арх. Бранка Пешића. (Носилац ауторских права за зграду Марија Андрејевић, дипл.инж.арх., ћерка аутора).

0.3. **Датум**
1974. година

Шифра у локалној бази података
COM-RS-011-b-0009

1. ИДЕНТИТЕТ ОБЈЕКТА / УРБАНИСТИЧКЕ ЦЕЛИНЕ

- 1.1. **Данашњи назив објекта** 3
Палата Београд.
Колоквијални називи: Београђанка
- 1.2. **Варијантни или претходни/оригинални назив** 4
Палата Београд.
- 1.3. **Назив улице и број** 5
Масарикова бр.5
- 1.4. **Град** 6
Београд.
- 1.5. **Општина** 7
Градска Општина Врачар
(Масарикова улица представља границу двеју градских општина – Врачара и Савског Венца).
- 1.6. **Поштански број** 8
11000
- 1.7. **Држава** 9
Република Србија (изграђено у ФНРЈ / СФРЈ)
- 1.8. **Позиција у оквиру глобалног позиционог система** 10
44°80'71.9"N, 20°46'35.4"E
- 1.9. **Класификација/типологија** 11
СОМ
- 1.10. **Статус и датуми заштите** 12
Палата Београд налази се у оквиру **заштићене околине просторно културно-историјске целине „Подручје уз улицу Кнеза Милоша“** која је утврђена за културно добро и као таква је означена у документацији Завода за заштиту споменика Града Београда. Подручје уз Улицу кнеза Милоша у Београду, Врачар, Стари град и Савски венац, (Одлука, „Сл. гласник РС“ бр. 159/20).
Палата Београд нема појединачни статус, али је објекат од посебне вредности у оквиру заштићене целине.

2. ИСТОРИЈАТ ОБЈЕКТА / УРБАНИСТИЧКЕ ЦЕЛИНЕ

- 2.1. **Оригинални нацрт/намена** 13
Позивни архитектонско-урбанистички конкурс за „специјализовану робну кућу ЕМТ “са администрацијом, магацинима и помоћним службама, изложбом “Породица и домаћинство“ и канцеларијама фабрике каблова „Моша Пијаде“ расписан је 1961. године.
Расписивач су била предузећа „Електротехна“ и „Металсервис“.
Према урбанистичко-техничким условима, претходно задатим од стране Урбанистичког завода, планиран је објекат следеће спратности: 3 Сут, П+2, П+4 и П+15.
Локација предвиђена конкурсом била је урбанистички веома важан део градског ткива, угао улица Масарикове и Маршала Тита (касније ул. Српских владара, и

данас ул. Краља Милана), где је пре другог светског рата била планирана изградња високе куле, „Палате Теокаревић“. Пројекат је 1940. урадио руски архитекта Григорије Самојлов као дванаестоспратницу са планираном армирано бетонском конструкцијом, коју су чинили локали у приземљу, бирои на прве три етажe и стамбени простор на горњим спратовима. Реализацију је прекинуло избијање Другог светског рата.

Жири конкурса расписаног 1961. је радио у саставу:

Риста Бајалски, (председник Савезне трговинске коморе), архитекта Никола Гавриловић, (у то време помоћник директора Урбанистичког завода Србије), затим, академик архитекта Драгиша Брашован, архитекта Душан Миленковић, архитекта Виталије Катеринић, Бранко Паскутини, директор расписивача-предузећа „Металсервис“ и Живорад Радивојевић, директор расписивача-предузећа „Електротехна“.

На конкурс су позвани следећи учесници: арх. Леон Кабиљо, (аутор три од „Шест каплара“ у новобеоградском блоку 21), арх. Григорије Самојлов (поред бројних изведених дела у међуратном периоду, аутор неизведене куле Палата Теокаревић на истој локацији), Загорка Мешулам (ауторка зграде бившег Савеза трговинских комора ФНРЈ/СФРЈ послератног пословног објекта у Дечанској улици, испод кога данас пролази Теразијски тунел) и арх. Бранко Пешић (пројектант и шеф Дирекције за изградњу Новог Београда (1947-1951), асистент (1951-1968) и професор (1968-1985) на Грађевинском факултету, аутор и пројектант многобројних павиљона југословенских изложби у иностранству (1952-1985).

Прва и једина награда додељена је раду чији аутор је арх. Бранко Пешић.

Након проглашења победника, поред изложбе конкурсних радова, макета првонаграђеног рада била је изложена месец дана у излогу продавнице „Електротехна“ у Кнез Михајловој.

У часопису Наслеђе бр.23, Завод за заштиту споменика културе града Београда, Београд 2022., у научном раду посвећеном Палати Београд (текст „Палата „Београд“ у Београду“, Андрејевић, Марија, Павловић, Марија, стр.159-173) наводи се: „Извештај жирија афирмативно оцењује просторни и композициони однос високог и ниског дела објекта. У конкурсном решењу, према постављеним параметрима, објекат природно прати угао који условљавају улице Масарикова и Маршала Тита, а високи део објекта у истом габариту прати симетралу угла. Одвајање од нижег дела се постиже делимичним увлачењем вертикалног кубуса који је рашчлањен у два вертикална платна што је по оцени жирија унело ликовно освежење, донело добре пропорције и истакло неутралан однос високог и ниског дела“.

У сачуваној архивској грађи сагледљиво је да се првонаграђено решење значајно разликује од реализованог које данас препознајемо као један од симбола архитектуре Београда, иконичну зграду послератног модернизма.

2.2 Датуми: наруџбина/завршетак

У децембру 1961. проглашава се победник конкурса.

1962-1972. - пројектовање са прекидима

У **децембру 1962.** Урбанистички завод је одобрио идејни пројекат У **марту 1963.** године пројекат одобрава ревизиона комисија. У **октобру 1963.** израђен је главни пројекат уз студију три варијанте конструкције.

Уведен је још један инвеститор, „Технохемија“. Пројектовање се наставља у Институту за грађевинарство при Грађевинском факултету.

Новембра 1964. израђује се други главни пројекат са новим конструктивним системом и допуном програма.

1964. издата грађевинска дозвола на други главни пројекат.

1965. заустављање због ревизије инвестиционог програма.

1968. преосталом инвеститору „Електротехни“ придружује се нови суинвеститор –

„Градско стамбено предузеће“.

Камен темељац положен је у **марту 1969.**

Септембра 1969. завршава се трећи главни пројекат.

7. новембра 1969. полаже се повеља у темеље објекта.

1969-1974. године - изградња

Интензивно грађење трајало је четири године и пет месеци.

1972. уместо предузећа „Електротехна“ уводи се предузеће „Робне куће Београд“.

На захтев инвеститора повећава се спратност на укупно 27 спратова : 3 Сут, П+4 (нижи корпус), П+5 (анекс), П+23 (кула) 1973. године – пројекат ентеријера – аутор проф. арх. Бранко Пешић

21. априла 1974. објекат свечано отворио председник Скупштине града Београда Бранко Пешић,

22. априла 1974., дан касније, Председник скупштине Србије Драгослав Марковић отворио је „Робну кућу Београд“.

Историјат и хронологија пројектовања и изградње Палате Београд

Године 1962., одмах након конкурса, инвеститор је изнео захтев за већу спратност и површину са новим карактеристикама: 3 сут, П+4, П+5 и П+20.

Разраду пројекта проф. арх. Бранко Пешић је радио у оквиру Атељеа за архитектуру и урбанизам „Србија“.

У односу на првонаграђено конкурсно решење, висока кула је променила позицију, као и волумен са додатних пет спратова.

Тада, у тој промењеној верзији, зграда добија данашње контуре. Кула је увучена у односу на сам угао улица Краља Милана и Ресавске, а ближе позиционирана уличном фронту Масарикове улице, пратећи нивелацију и визуру ка Савској падини.

Године 1963., уведен је још један инвеститор, „Технохемија“.

Уместо Атељеа „Србија“, пројектовање се наставља у Институту за грађевинарство при Грађевинском факултету.

Наредних неколико година (1963–1969) пратиле су промене инвеститора, програма, као и застоји у пројектовању. Током тог периода, аутор архитекта Пешић радио је на реализацији пројекта југословенских изложбених павиљона, и боравио у Сан Франциску (1964), Сао Паолу (1967) и Паризу (1969), што је значајно допринело имплементацији савремених технолошких решења на пројекту Палате Београд.

Захваљујући упорности аутора, архитекте Бранка Пешића, као и вољом тадашњег председника Скупштине града Београда Бранка Пешића, (мандат од 1965–1974), 1968. године почиње коначна реализација Палате Београд.

Године 1968., преосталом инвеститору - предузећу „Електротехна“, придружује се суинвеститор, „Градско стамбено предузеће“.

У септембру 1969. године, завршен је нови, трећи пројекат са комплетном инвестиционо-техничком документацијом.

У марту 1969. положен је камен темељац за изградњу и започето извођење.

У периоду између 1970. и 1972. уместо предузећа „Електротехна“ нови суинвеститор постаје предузеће „Робне куће Београд“. Тај период је значајан јер се уз претходну сагласност Урбанистичког завода и на предлог Градског стамбеног, зграда препројектује на висину од 100 метара.

Тако, у септембру 1972. Палата Београд добија садашњи коначни волумен са укупно 27 етажа и гјацетом испред.

Коначна спратност: 3 Сут, П+4 (нижи корпус), П+5 (анекс), П+23 (кула)

Коначна намена објекта: вишенаменски објекат из два корпуса. Нижи корпус је у функцији робне куће са самоуслугом, а виши корпус – кула, намењен је угоститељском и пословно-канцеларијском пословању.

Ова, нешто детаљнија хронологија дата је ради ширег разумевања контекста који прати изградњу Палате "Београд" и доприноси разумевању вредности зграде која се мора сагледавати кроз неколико нивоа, од естетског, функционалног, друштвеног, технолошког, економског до нивоа креативности самог ствараоца, а у циљу бољег разумевања аутентичности саме зграде, и институционалне заштите интегритета објекта.

2.3. **Пројектанти архитектуре и други пројектанти**

Аутор пројекта, главни пројектант, и пројектантски надзор: проф. арх. Бранко Пешић

Аутор пројекта ентеријера: проф. арх. Бранко Пешић

Истакнути сарадници на конкурсном пројекту: арх. Мирко Кашанин и. арх. Жорж Поповић

Саветник за конструкцију: академик др.Н.С. проф. Ђорђе Лазаревић

I фаза идејне разраде: Атеље „Србија“.

II фаза идејне разраде и коначне реализације: „Институт за грађевинарство“ при Грађевинском факултету у Београду

Пројектанти по избору аутора и главног пројектанта Бранка Пешића били су:

Конструкција – проф. др Милорад Ивковић

Јака струја – инж. Бранислав Ракић, пројектна организација „Електрон“

Слаба струја – инж. Стеван Милосављевић, пројектна организација „Електрон“

Водовод и канализација – проф. арх. Предраг Зрнић, пројектна организација „Водотерма“.

Климатизација – инж. Ђорђе Вучковић, пројектна организација „Јанко Лисјак“

Вертикални транспорт (лифтови и ескалатори) – инж. Бранко Шелендић, пројектна организација „Авала“

2.4. **Остале особе или догађаји везани за објекат**

Коначни инвеститори: „Градско стамбено предузеће“ и „Робне куће Београд“

Генерални извођач, изабран на опште југословенској лицитацији: Грађевинско предузеће „7. Јули“ са укупно 74 подизвођача, предузећа из Југославије и иностранства.

Главни надзорни инжењер именован од стране Градског стамбеног предузећа: инж. Милутин Довијанић.

Бранко Пешић (1922-1986), друштвено-политички радник, вршио је дужност председника Скупштине града Београда од 1964. до 1974. године, заслужан за иницијативу завршетка изградње Палате Београд.

Радио станица „Студио Б“ од 1974. смештена је на 23. спрат Палате и представљала је прву градску радио станицу изван система државних електронских медија.

Душан Радовић, песник, афористичар, сценариста и новинар, водио је од 1975. до 1982. културну емисију „Београде добро јутро“ на радију „Студио Б“. Спомен биста Душану Радовићу постављена је испред улаза у „Палату Београд“ из Масарикове улице.

Током градње Палате, тв новинар и књижевник Раша Попов снимео је документарни филм о изградњи Палате и о њеном аутору.

Године 1974. часопис „САВРЕМЕНИ МАТЕРИЈАЛИ“ издао је проширени, шести број у потпуности посвећен „Палати Београд“ са стручним текстовима посвећеним новим материјалима, технолошким и техничким достигнућима који су били

14

15

16

примењени на изградњи Палате.

Од 24.-26. новембра 1976. године, у Цавтату је одржан симпозијум Југословенског друштва грађевинских конструктора на којем је проф. арх. Бранко Пешић изложио своја искуства у пројектовању, грађењу и експлоатацији „Палате Београд“.

Године 2004. редитељ Драгомир Зупанц снимио је у продукцији РТС-а документарни филм „Београђанка 30 година после“ који је посветио архитекти Бранку Пешићу.

2.5. **Значајне измене са датумима**

Крајем 70-тих година 20. века радио станица „Студио Б“ проширује се на 22. спрат и тиме се укида Видиковац са галеријским простором.

Током 90-тих година 20. века престају са радом ресторан на петом спрату и клуб на шестом спрату, а канцеларијским простором управља градска агенција за пословни простор која даје канцеларије у закуп приватним фирмама док га делимично користе и поједине државне канцеларије. У том периоду нестао је већи део уметнина које су биле саставни део ентеријера ресторана и клуба.

Године 1997. уз пословни улаз из Масарикове улице надограђују се 2 спољна „киоска“, а 1999. гради се засебни комерцијални објект (приземље + спрат) у пролазу према пјачети на месту где је планирана изградња панорамског лифта.

Године 1999. приликом НАТО бомбардовања трајно је оштећена фасада анекса у Масариковој улици, као и део фасаде куле на тој страни. Оштећење је санирано израдом нове, полуструктуралне фасаде.

У октобру 2007. приватизована је фирма „Робне куће Београд“ чиме је у приватно власништво прешао малопродајни део „Палате Београд“ који обухвата робну кућу и самопослугу. Том приликом изведени су нови портали од црвеног алубонда на улазима у робну кућу, као и нова надстрешница изнад спољних покретних степеница које воде у самопослугу у сутерену. Унутрашњост робне куће адаптирана је за нову намену издавања простора појединачним закупцима. Замењени су сви ескалатори у унутрашњем простору робне куће, а у спољњем простору уместо три, уграђена су два (уместо трећег, привремено су монтиране жардињере).

2007. извршена је замена 4 лифта у кули лифтовима типа Schindler.

2018. урађена је нова хидроизолација на тераси 5. и 6. спрата.

У септембру 2020. приватна компанија купила је део Палате који чине анекс ка Масариковој (П+5) и кула (6.-23. спрат) и у децембру 2020. започела комплетну реконструкцију тог дела Палате.

Планиране су и делом изведене следеће интервенције:

- Замена свих стакала куле у боји и материјализацији према оригиналним стаклима са побољшаним термотехничким карактеристикама
- поправке оштећења на унутрашњим спојевима фиксних рамова прозора у циљу заштите од продирања кише
- отварање одређених поља на кип како би канцеларије имале довод свежег ваздуха (тумачи се као унапређење стандарда објекта)
- укидање позиције ролетни
- Нови дизајн фасаде анекса и улаза из Масарикове
- Нови дизајн дворишне фасаде анекса
- Замењен натпис Палата Београд
- Уређење платоа испред улаза из Масарикове и укидање рампе
- Ново решење ентеријера лобија
- Степенишно окно у анексу озидано је као канал, чиме је стављено у надпритисак према условима ЗОП-а
- На 5. спрату пробија се фасада ка Славији и тераси у горњој зони, што је захтевало скидање дела затеченог мозаика
- Уређене су терасе 5. и 6. спрата као зелене зоне поплочане бехатон коцкама, уз санирање слојева. Сачувана је скулптура (некадашња фонтана) Оскара

Бербеље на тераси 6. спрата
- Комплетна адаптација свих спратова
- Модернизација свих инсталација са укидањем централизованог система управљања
- На 22. спрату, на ободној тераси Видиковца, монтирана је декоративна хоризонтална расвета која дискретно наглашава ефекат увучених спратова Видиковца.

2.6. Данашња намена

Пословно- трговински простор за издавање/рентирање.

18

2.7. Постојеће стање

Током скоро пола века експлоатације овог објекта, Палата Београд је задржала своју основну функцију пословно-комерцијалног објекта. Зграда је сасвим очекивано, претрпела одређена оштећења. До продаје 2020. године, није било већих интервенција на објекту. Конструкција и фасада су очуване из времена свог настанка и објекат је заштићен код Завода за заштиту споменика културе града Београда као добро које ужива статус предходне заштите. Фасада је у добром стању, фасадне облоге и профили су очувани али су током времена због атмосферских утицаја изгубили иницијалну боју и сјај. Мењали су се корисници па је и унутрашњи простор стихијски адаптиран за потребе нових купаца.

19

3 ОПИС

3.1. Општи опис

Урбанистичка диспозиција и Просторна концепција

Главна одлика архитектуре Палате Београд је однос високе куле и нижег корпуса (Робне куће) и њихова диспозиција у односу на парцелу, улице које је оивичавају, и однос према малом новоформираном тргу испред ње.

Од значаја је и позиција pročеља према Славији, као и визуре према различитим правцима и деловима Београда које се сагледавају из Палате.

Од те концепције, није се одступило ни у првобитном конкурсном решењу, као ни на крају, приликом финализације изградње.

Зграда је контекстуално уклопљена у висину венца уличног фронта Масарикове и ул. Краља Милана јер је нижи корпус висински пратио тада постојеће окружење. Тако и кула Палате Београд, иако значајно виша, у истој материјализацији као нижи корпус, делује врло успешно уклопљена у контекст.

Фасаде Палате Београд су симетричне у односу на симетралу угла улица Масарикове и Српских владара. Главни улаз у робну кућу је управно позициониран у односу на ту симетралу. Поред естетских и функционалних вредности спољног простора, оствареног амбијенталним тргом испред улаза, пријатан амбијент био је остварен и у ентеријеру у унутрашњости Палате Београд. То је у потпуности у складу са традицијом модернизма шездесетих и седамдесетих година 20. века,

Таксативни подаци о површинама и висинама:

Бруто површина: 40.018 m²

Робна кућа од приземља до 4.спрата: 17.000 m²

Пословни део Палате - Кула и анекс: 19.000 m²

Површина фасаде – зид завесе: 11.500 m²

Висина објекта: 100,23 m

Дубина темеља – армирано бетонске дијафрагме: 17.5 m.

Приступ и шеме кретања

Пешачки прилаз – главни улаз у саму пословну кулу остварен је из Масарикове

20

улице. Пешачки прилази у робну кућу остварени су из улице Краља Милана и формираног трга/платоа. Самослуга је смештена у „другом сутерену“ и директно је повезана са пјачетом испред зграде са три спољна ескалатора (данас су у функцији два), док је са робном кућом повезана унутрашњим ескалаторима.

Првобитна функција и просторна организација

Техничке просторије смештене су у подземним етажама, магацини уз робну кућу и самоуслугу, као и друге помоћне просторије.

Засебан део зграде је анекс, којим се Палата Београд наслања на суседну зграду Електродистрибуције Београд, ЕДБ, у Масариковој улици у којој су биле смештене техничке просторије, засебне степенице и два путничка лифта, од првог до петог спрата.

Виши корпус, кула, са основом у форми издуженог шестоугаоника, истиче се од пете етаже и доминира силуетом Београда висином од 100.23 m. Намењена је претежно пословању са главним улазом из Масарикове улице, на етажи „првог сутерена“.

Из улазног хола са рецепцијом рачвају се главне комуникације (лифтови) и помоћне (противпожарне степенишне вертикале) за пословни простор куле и анекс.

По стратовима, редом, на различитим спратовима осмишљене су различите функције. На 5. спрату налазио се ресторан са у тадашње време најсавременије опремљеном кухињом, на површини од скоро 3.000 m², са могућношћу излаза на терасу крова четвртог спрата робне куће, и међуспратом у једном делу.

На 6.спрату је био смештен пословни клуб, који је такође користио проходну терасу изнад дела петог спрата. Иза таласастог зида у специјалној уметничкој обради смештена је расхладна техника.

Од седмог до 21. спрата, на 15 типских етажа површине око 800 m², био је смештен пословни (канцеларијски) део објекта. Канцеларијски простор организован је око централног АБ језгра, у коме су били вертикални транспортни системи – лифтови, степенишне вертикале, као и инсталациони шахтови, вертикале, и санитарне групе.

Кула се одликује отвореним планом, који чини централно језгро и стубови уз фасаду, што је омогућило оптимално коришћење површине, оптимално осветљење и максималну флексибилност простора. Према потребама, канцеларије су преграђиване сувомонтажним зидовима који су се могли померати.

Значајна карактеристика ове зграде је визуелни идентитет фасаде. Растер фасаде од 156 cm коришћен је као основни модул за преградне зидове, као и за плафоне и осветлу, са посебно третираним спојницама које наглашавају модуларност.

Изнад канцеларијских спратова, на 22. спрату, уз међуспрат, галерију и ободну терасу сагледљиву и из спољног простора, тј. околних улица, био је смештен Видиковац, са галеријским простором, осмишљен за сталне изложбе уметника и дела инспирисаних Београдом. На последњем, 23.спрату, од 1974. године, смештена је радио станица „Студио Б“, која се убрзо проширила и на 22. спрат, етажу испод, након чега је Видиковац изгубио своју првобитно планирану намену.

Инсталације

Комплексна пословна зграда каква је Палата Београд, имала је капацитет за 2500 сталних службеника, и око 50.000 посетилаца дневно, што је било крајње захтевно за све комуникације, вертикалне и хоризонталне шеме кретања, све инсталације, како би се омогућило и остварило несметано контролисање свих система. То је остварено централним управљањем помоћу уређаја „Селектограф“ чиме је постигнута даљинска контрола инсталација свих система са укупно хиљаду

функција, од регистровања пожара, регулације положаја спољних ролетни, све до регистровања и сигнализирања евентуалног заустављања и поновног стављања у покрет лифтова. Између осталог, ово је згради потврдило епитет носиоца технолошке иновације на нашим просторима као прве „паметне зграде“ у Београду, а и на читавом Балкану.

Комплетна вертикална шема кретања у згради остварена је моделима ексалатора и лифтова фирме "Отис" какви до тада нису били уграђивани ни у један објекат у Југославији. Просечна пројектована брзина лифтова је 3 m у секунди.

Фасада

Дизајн фасаде Палате „Београд“ представља један од најзначајнијих елемената архитектуре ове зграде. Визуелно, постоји јака асоцијација на узор велике архитектонске традиције Чикашких небодера, упечатљиве тамне боје. Реинтерпретација тамне боје фасаде, у време када је Палата „Београд“ пројектована и грађена али и данас, ретка је за архитектуру Београда и некадашње Југославије. У питању је монтажна, метална viseћа фасада, тзв. зид завеса, што је такође била новина код нас у време грађења Палате.

Технички елементи фасаде састоје се из алуминијумских профила у финалној обради под техничко-комерцијалним називом Акадаи (технолошки специјални поступак површинске заштите, тзв. тврде елоксаже алуминијума, први пут примењен код нас) у боји тамне бронзе, са фиксним дуплим „Термопан“ стаклом дебљине 24мм, а који су били пројектовани у бироу предузећа „Београд“, према условима које је у оквиру пројекта дефинисао аутор архитекта Пешић. Данас, у архитектури препознајемо десетак нијанси елоксаже алуминијума, од најсветлије, Е0, до најтамније Е9. У периоду пројектовања и изградње Палате „Београд“, у светској пракси је осмишљен поступак за добијање отпорнијег заштитног слоја фасадних алуминијумских профила. За фасаду Палате одабрана је боја бронзе која је омогућила оптичку сензацију. У зависности од сунца, тј. доба дана и године, степена осветљења и облачности, утисак боје бронзе постаје променљив и креће се од тамно смеђе до сјајно златне. Као паралеле, у иностранству, у изворима се наводе куле "Монпарнас" у Паризу и "Сирс" у Чикагу, где је примењена иста боја. Комплетна композиција фасаде састављена је из монтажних елемената растера 156/330цм и 156/458 см, што је поједноставило монтажу и омогућило мало оптерећење АБ конзола. Важно је поменути како саставни део фасаде чине спољне намотавајуће ролетне (тип „Соломатик“ швајцарског произвођача Griesser) са аутоматском регулацијом преко уређаја „Селектограф“, који, уз „мераче светла и ветра“ на фасади, регулишу позицију ролетни. Присуство ролетни је од посебне важности за одржавање прорачунатог клима-режима, чиме је спречено претерано загревање фасаде. Фасадно решење са изломљеном линијом парапета на иначе неутралној viseћој фасади и са издуженим отворима на видиковцу, према историчар архитектуре Зоран Маневић, тумачи се као „неоготичка интерпретација постмисовског архитектонског третмана фасаде“.

Године 1999. приликом НАТО бомбардовања трајно је оштећена фасада анекса у Масариковој улици оригинално изведена од удвојених "U" стакала управно постављених у хоризонталне алуминијумске профиле целом висином. Оштећење је санирано израдом нове, полуструктуралне фасаде.

Уметничка дела у простору ентеријера Палате „Београд“

Палата „Београд“ била је један од првих примера „тотал дизајна“, ако узмемо у обзир како је модерно решење Палате било употпуњено репрезентативним обликовањем унутрашњег простора. Године 1973. проф. арх. Бранко Пешић је пројектовао ентеријер у који су била инкорпорирана и уметничка дела као интегрални део унутрашњег уређења. Како је сам архитекта Пешић наводио, према његовом пројекту су изведени сви елементи, осим покретног мобилијара „Робне

куће Београд“, који је био униформисан у свим њиховим објектима у Југославији.

Аутор, проф. арх. Бранко Пешић, био је један од првих чланова архитектонске секције УЛУПУДС-а а једно време и њен председник. Придавао је велику пажњу значају уметнина у ентеријеру. Посебну вредност ентеријера Палате чине дела уметника које је аутор са намером окупио а који су у том тренутку били у врху савремене ликовне и примењене уметности како у Југославији, тако и у иностраним академским центрима. Аутор је ускладио сваки детаљ уметничког представљања у простору, повезујући га са функцијом зграде и њених делова, и пре свега са историјским развојем Београда.

Програм ентеријера обухватао је различите уметничке обраде, материјале, зидне мозаике, скулпуре, фонтане, таписерије, завесе, као и прибор за јело у ресторану. У улазном холу куле налази се високи зидни рељеф у бронзи који приказује Деспота Стефана Лазаревића (сачувано), рад вајара Небојше Митрића. Митрић се на симболичан начин определио за првог градитеља, владара престонице, лик Деспота Стефана Лазаревића, висине осам метара, уз спомен плочу (сачувано, очекује се враћање на место) са угравираним стиховима песме „Ламент над Београдом“ Милоша Црњанског и именима главних учесника у изградњи објекта, на којој се налази и портрет архитекте Бранка Пешића, као и мали медаљон Београда. У холу Палате „Београд“, постављена је скулптура у ливеној бронзи (сачувано) чији је аутор вајар Ото Лого, и која представља персонификацију грађевинарства.

У ресторану на петом спрату налазила су се уметничка дела значајних стваралаца тадашње југословенске савремене уметничке сцене. На улазу у ресторан, налазила се керамичка скулптура „Триптих“ (није сачувано) Милоша Бранковића. Зидна слика Косте Брадића, инспирисана Београдом, у полукружној ниши (није сачувано). На зидовима ресторана налазио се фриз мозаик Танасија Рузмарина (сачувана, оштећена, део мозаика уклонили су конзерватори Музеја града Београда), таписерија Вере Борошић, и „Пламена таписерија“ Матеје Родићија (таписерије су пронађене у подруму и прузете од стране Музеја града Београда). Високе скулптуре од плекси стакла под називом „Стубови“ (није сачувано) Велизара Васе Мићића биле су постављене у централном простору ресторана. Миодраг Гојковић био је аутор фонтане на тераси петог спрата „Палате Београд“, у склопу ресторана (демантирана).

Деса Томић Ђуровић дизајнирала је завесе пастелних боја за ресторан, као и за Видиковца. Милица Александров дизајнирала је сва службена одела за особље.

За ресторан су рађени столњаци, прибор за јело, чаше и тањира по избору архитекте Пешића са угравираним логом.

На шестом спрату, у клубу пословних људи стајала је таписерија Нађе Волчко, као и шест медаљон-слика Оље Ивањицки (није сачувано), који су били саставни део дрвених паравана између ходника и клуба.

Уметник, Душан Михајловић, извајао је керамичку скулптуру, (није сачувано) доминантно црвене боје која је постављена слободно у простору, и у истом материјалу, керамици, обрадио је све шанкове у клубу.

У средишту терасе налазила се фонтана аутора Оскара Бербеље (сачувана), док је велики таласасти зид на тераси прекривен гравиром на алуминијум пановима (системом елоксаже) аутора Франа Делалеа, (сачуван) што је у том тренутку било оригинално уметничко решење. Тема композиције је неосвојиви Београд од стране непријатеља.

На 22. спрату, како је већ поменуто у делу о Видиковцу, замишљена је јединствена уметничка галерија у којој су планиране изложбе посвећене темама Београда.

Међу најзанимљивијим изложеним делима, издвајају се рељеф у бронзи Душана Гаковића (није сачуван) као и мозаик Крсте Андрејевића, (сачуван), дело које једним делом осликава стари, а другим нови, савремени, Београд.

Заштитни знак – лого, као и тотал дизајн за Палату урадио је Добрило Николић.

У простору робне куће, на подесту између трећег и четвртог спрата робне куће, осликан је мурал (сачуван) посвећен изведеној „Палати Београд“ и њеном творцу, архитекти Пешићу. Мурал је насликао сликар Миодраг Ђилас 1976. године. Овако конципиран и изведен ентеријер, оплемењен већим бројем вредних уметничких дела, спада у ретке примере модернистичких ентеријера, попут Сава Центра, који завређују пажњу, документовање, рестаурацију и чување.

Неколико година након изградње „Београђанке“, 1982. године, на пјачети испред улаза у робну кућу, Ђоко Вјештица, новинар Студија Б и Владимир Буњац, књижевник и новинар, иницирали су изградњу спомен чесме „Врело Живота“. Израда чесме посвећене жртвама бомбардовања Београда 6. априла 1941. године поново је поверена вајару Миодрагу Гојковићу. Његово име, заједно са именом пројектанта Палате и пјачете арх. Бранка Пешића, налази се на бронзаном медаљону фонтане.

3.2. Конструкција

21

За разлику од данашњег времена када су глобална знања доступнија а кретање интензивније, у време грађења Палате Београд, домаћи инжењерски кадар није имао много искуства са реализацијом овако високих зграда, због чега су морали да створе своју базу података по свим детаљима зграде како би предвидели најбоље решење у избору конструкције, инсталација, материјала.

Примењен је скелетни, армирано-бетонски конструктивни систем са АБ језгром у средишту, и стубовима уз фасаду зграде. Распони стубова су идентични, 9 x 9м са гредама у два правца, што је омогућило решавање простора у виду слободног плана и савремени принцип организације простора, како робне куће по угледу на светске трендове у трговини, тако и пословног простора који је могао да се преграђује лаким преградним зидовима према захтевима корисника. Темељи су изведени применом армирано-бетонске „дијафрагме“ дебљине 60 см на дубини од 17.5m. Кула је фундирана на касетираној плочи, док је нижи део постављен на ромбичним стопама повезаним тракама.

Шестоугаони облик статички је један од најстабилнијих облика, самим тим што је форма сложена из једнакоугаоних троуглова.

Ослонац аутору и пројектанским тимовима који су учествовали у овом подухвату били су главни пројектант конструкције проф. Милорад Ивковић и консултант академик Ђорђе Лазаревић, који је имао искуство на пројекту „Палате Албаније“, која је до 1950. године важила за највишу зграду од армираног бетона у Европи. Занимљив податак је за велику количину подземних вода. На терену са тлом које је познато по високим подземним водама, како би се реализовале три сутеренске етаже, током грађења, скоро хиљаду дана црпљена је вода у количини од седамдесет литара по минути применом система дренаже. Како се не би угрозила стабилност околних зграда, није био могућ ископ целокупне земље испод објекта, већ је осмишљена и примењена технологија грађења таваница постепено наниже и навише, како би се тежина објекта изједначила са тежином ископане земље.

Професор Ивковић указао је да је „Палата Београд“ карактеристична по „савременој оригиналној конструкцији и поступку грађења као и специјалном начину фундирања“ и да су „искуства на овом објекту послужила даљој рационалној изградњи бројних објеката и другде“.

3.3. Контекст

22

Локација Палате је урбанистички веома важан део градског ткива, на потезу Калемегдан – Славија, на месту где је 1940. била планирана изградња високе куле, „Палате Теокаревић“ (архитекта Самојлов).

Креирајући нову узлазну силуету Београда, добила је значај какав су пре ње имали хотел „Москва“ и „Палата Албанија“

Палата Београд настаје у периоду када су у Западној Европи, а посебно САД,

високе куле биле доминантне у центрима градова. Архитекте и урбанисти нису имали дилему да се оне успешно уклапају у историјско језгро градова, или у неки други контекст. Нижи корпус Палате, који се уклапа у висинске венце постојећих зграда, са високим корпусом чини природну целину која се уклапа у пад Масарикове улице, и тиме пројектант показује перфекцију у разумевању проблема градске реконструкције. Према речима архитекте, пресудан је однос високог и ниског дела зграде према улицама Краља Милана и Масарикове, однос ударног прочеља платна Палате према Славији као визуре Београда из свих правца.

Аутор није повлађивао укусу већине која је прижељкивала „бели торањ у белом граду“. Уместо тога, Палата „Београд“ даје референцу на контекст облакодера у великим америчким центрима попут Чикага и Менхетна.

4. ВРЕДНОВАЊЕ

4.1. Техничка вредност

„Палата Београд“ спада међу најзначајнија грађевинска достигнућа у Југославији која су евидентно утицала на урбанистички, визуелни и животни стандард током друге половине двадесетог века. На овој згради, по први пут у Југославији, примењено је двадесет нових грађевинских и инсталационих метода.

Објекат је изведен као прва „паметна зграда“ у Београду, а и на читавом Балкану, Године 1974. часопис „САВРЕМЕНИ МАТЕРИЈАЛИ“ (издавач „Друштво за изучавање нових производа и технолошко прогнозирање“) издао је проширени, шести број у потпуности посвећен „Палати Београд“ са стручним текстовима који детаљно описују нове материјале, технолошка и техничка достигнућа која су била примењена на изградњи Палате.

На симпозијуму у Цавтату у новембру 1976. године је одржан симпозијум Југословенског друштва грађевинских конструктора на којем је архитекта проф. арх. Бранко Пешић изложио своја искуства у пројектовању, грађењу и експлоатацији „Палате Београд“ (текст је 1976. и публикован у зборнику „ПОСЛОВНЕ И СТАМБЕНЕ ЗГРАДЕ“ који је пратио симпозијум, издање Југословенског друштва грађевинских конструктора.)

4.2. Друштвена вредност

Палата Београд као доминантни просторни градски оријентир, е дефинисана је у меморији сваког становника престонице. Као највиши објекат у Југославији и на Балкану у време грађења, представљала је значајан технички подухват, пример савременог градитељства и успешног преношења европских модела у домаћу средину.

„Београђанка“ својим именом, као и величином, позицијом и обликом, представља најјаснији симбол града Београда, а њени простори, иницијално дефинисани као места сусретања и друштвене интеракције, били су осмишљени по мери и у функцији сваког грађанина и грађанке.

Шездесетих година прошлог века растом животног стандарда у Југославији дошло је и до привредног развоја у правцу тржишног социјализма што се одразило и на повећање квалитета и стандарда градње и опремања. Гради се нова слика о Југославији у свету, што се најбоље сагледава кроз архитектуру и грађевинарство.

Трговински ланац „Робне куће Београд“ основан је крајем 1965. и до 1970. имао је већ 12 објеката у центрима многих градова Југославије, а највише Србије. Представљали су друштвени феномен у развоју трговине на светском нивоу, а већ осамдесетих година прошлог века били су по промету трећи ланац у Европи. Тих година робне куће су се градиле у свим већим градовима Југославије, готово по правилу у центрима градова, и представљале су својеврсне оријентире за заједницу. „Београђанка“ је добила друштвени статус отварањем тада највеће робне куће у

23

24

Југославији на 17.000 квадрата, и представљала је врхунско достигнуће у техничкој опремљености. Самоуслуга у другом сутерену, на површини од 2500м², такође је била највећа за то време. О њеном значају и популарности говори и податак да ју је већ у првој недељи посетило милион људи.

На улазу у Палату налазила се књига утисака у коју су се уписали, између осталих, председник Тито и његова супруга Јованка Броз, нобеловац Иво Андрић, амерички астронаути из посаде „Аполо 11“ и многи други.

Студио Б, прва градска независна станица изван система државних електронских медија била је смештена на врху Београђанке и врло брзо постала је култна радио станица, а, као и зграда у којој се налазила, била је симбол овог града, представљајући космополитски дух Београда, отвореност и место за развијање нових идеја.

Радио студио Б више нема некадашњи значај а од 2021, редакција је пресељена на периферију Земун Поља.

4.3. **Културна и естетска вредност**

25

Палата „Београд“ је оригинални пример модернистичке архитектуре и „тотал дизајна“. Она представља „архитектуру вишег стандарда“, према речима историчара архитектуре Зорана Маневића, и својом естетиком која припада интернационалном стилу, приближила се савременом градитељству у свету. Како је већ поменуто, у оквиру ентеријера био је инкорпориран је велики број важних уметничких дела, која су представљала културну баштину некадашње државе Југославије, али су истовремено далеко превазилазила локални карактер или вредности. Начин уклапања и усклађеност уметничких артефаката академских уметника у ентеријер, допринела су посебној естетској вредности ентеријера. Како је већ поменуто, још једна од културних и естетских вредности је што Палата Београд, визуелно представља врсту локалне интерпретације естетике Чикашке школе архитектуре као и естетике кула "Монпарнас" у Паризу и "Сирс" у Чикагу грађених у истом периоду. Како се наводи у часопису Наслеђе бр.23, Завод за заштиту споменика културе града Београда, Београд 2022., у научном раду посвећеном Палати Београд (текст „Палата „Београд“ у Београду“, Андрејевић, Марија, Павловић, Марија, стр.159-173), „Занимљива је и чињеница да се готово истовремено са „Палатом Београд“, која је у време грађења била највиша зграда на Балкану, у Паризу гради кула „Монпарнас“ чија је висина 210 метара, тада највиши облакодер у Европи, а у САД у Чикагу подиже се зграда „Сирс“ која је била највиша зграда на свету са својих 442 метра“.

4.4. **Историјска вредност**

26

Палата Београд представља својеврсно наслеђе једне епохе, подсетник на време „најинтензивнијег, најпродуктивнијег и најсвестранијег развоја Београда“, како је период шездесетих и раних седамдесетих назвао арх. Бранко Бојовић.

Представљала је грађевинско чудо у средини која је тешко прихватала промене и ствараоце који руше устаљене норме, следећи своју вокацију.

Палата Београд не може се посматрати независно од свог творца, који је уложио огроман ентузијазам, знање и енергију како би се овај пројекат реализовао. У свом реферату на симпозијуму Југословенског друштва грађевинских конструктора он говори о односима ПРОЈЕКТАНТ – УРБАНИСТА - ИНВЕСТИТОР - ИЗВОЂАЧ током реализације пројекта, извођења објекта и експлоатације зграде. Овим искуством проф. арх. Бранко Пешић потврдио је свој таленат за управљање пројектима и објаснио своју улогу вође пројекта у данашњем, савременом смислу. Био је пројектант и градитељ, организатор неисцрпне енергије, истраживачког духа и динамике, у сталном покрету, кадар да ефикасно води

изузетно компликоване грађевинске подухвате. Ове особине омогућиле су да му, десет година касније (1984.), буде поверен и задатак организације наставака градње Храма Светог Саве у Београду.

Палата Београд једна је од ретких зграда о којој је написано, у то време, на десетине новинских чланака у дневној и стручној периодици, а уврштена је и међу најзначајнија дела савремене југословенске архитектуре (Зоран Маневић, Михајло Митровић, Ивица Млађеновић, Дијана Милашиновић Марић). 1974. године била је предложена за Октобарску награду (те године је награду добио спортско-рекреативни центар 25. мај арх. Иве Антића).

Није било ни једног студиозног истраживања овог важног модернистичког објекта све до 2022. године када је објављен научни рад „Палата „Београд“ у Београду“, (ауторке Марија Андрејевић и Марија Павловић) у часопису Наслеђе бр.23, Завод за заштиту споменика културе града Београда, Београд 2022.

4.5. Генерална оцена

Систем вредновања Београђанке се мора сагледавати кроз неколико нивоа, од естетског, функционалног, друштвеног, технолошког, економског до нивоа креативности самог ствараоца. Београђанка је објект коме су се дивили али око којег су била и контроверзна тумачења. Упркос различитим тумачењима и интерпретацијама, који нису необични с обзиром на грађевину каква до тада није изграђена на простору Београда, ни Југославије, овај први облакодер заслужио је похвале и признања: „То је један од оних објеката који испуњавају услове да се назову животним делом неимара, као и свих учесника у пројектовању и изградњи“ (арх. Ивица Млађеновић).

Ентеријер објекта, претходно описан и објашњен, комплетно је измењен. Нестао је већи део уметнина које су биле саставни део ентеријера ресторана и клуба. Кустоси из Музеја града Београда пописали су преостале уметнине на основу оригиналног списка из 1974. године који је остао иза проф. арх. Бранка Пешића.

Године 2008., (годину дана након приватизације Робних кућа „Београд“), на два улаза у приземље робне куће постављен је монтажно-демонтажни портал од црвеног алубонда.

Године 2020., након продаје дела зграде (анекс и кула) Палате „Београд“, уследила је прва свеобухватна реконструкција која је довела до одређених одступања у односу на аутентичне елементе препознатљиве модернистичке архитектуре.

На самој архитектури зграде, највидљивија измена оригиналног решења је укидање спољних ролетни - жалузина на електро погон које су давале визуелни идентитет и значајно доприносиле разбијању монотоније и давале посебан ликовни идентитет фасаде. Тиме је прекршен услов издат од стране Завода за заштиту споменика да се структура фасаде мора задржати у оригиналном стању система „зид завеса“ као врхунски технички домет у времену у којем је настала, са алуминијумском конструкцијом у „акај“ обради, парапетним изолационим паноима, стаклима и спољним жалузинама на електро погон.

Значајна измена урађена је и на главном улазу у саму кулу из Масарикове. На фасади анекса и улаза у кулу из Масарикове улице уместо поштовања оригиналних материјала и карактеристичне боје тамне бронзе, уведени су вертикални профили „златно –месинг“ боје, која се на згради нигде не појављује. Такође, растер по коме је Палата „Београд“ препознатљива, занемарен је, и постављен ван ритма, дефинисаног и објашњеног у претходном делу.

Узимајући у обзир да је ово већ друга реконструкција фасаде анекса (оригинална фасада била је оштећена током бомбардовања и замењена новом, тада решеном у сагласности са аутором), и да је она решавана у контексту нове ентеријерске обраде лобија, овакво решење може се тумачити као потреба новог власника да

стави свој потпис и тиме јасно постави границу између старог и новог. Оваквим изменама, објекат губи на елементима аутентичне и оригиналне архитектуре, нарушени су интегритет објекта и вредности модернистичке архитектуре у целини а одступљено је и од услова задатих од стране Завода за заштиту споменика Београда.

Архитектура, као један од конститутивних елемената друштва директно утиче и на систем вредности тог друштва. Без званичног дискурса и дефинисања значаја грађевине за Београд, остаје нам сучељавање културне аргументације са тржишном математиком.

Палата Београд, један од кључних маркера Београда, може да се посматра као објекат који рефлектује време у коме је настајала и у којем је трајала, и који је од симбола једног града трансформисан у симбол отуђеног друштва.

5. ДОКУМЕНТАЦИЈА

5.1. Главне референце

1. Адамовић, М. (1973), Тамна капија за 21. век, *Новости*, 4. 10. 1973: 9.
2. Андрејевић, М., Павловић, М., „Палата „Београд“ у Београду“, бр.23, Завод за заштиту споменика културе града Београда, Београд 2022., стр.159-173.
3. Анђелковић, М. (прир.) (2004), *Тридесет година од отварања, Палата Београд*, Београд: Пословни објекти. 2004.
4. *Autori i ostvarenja primenjenih umetnosti i dizajna* (1973). Beograd: ULUPUS.1973.
5. Бабић, Р. , Београд је, зачудо, зелен град, *Политика*, 2. 11. 1976: 13.
6. Богуновић, У. , Оскрнављена силуета, *НИН*, 29. 9. 1974: 22.
7. Бојовић, Б., Урбанизам Београда у XIX и XX веку, *ИТБ XLIX-L*: (Београд): 2003., стр: 123.
8. Буњас, V., *Česme i fontane Beograda*, Beograd: Turistička štampa. 1986.
9. *Vasa*, Katalog izložbe skulptura, Beograd: Salon Muzeja savremene umetnosti. 1972.
10. Васић, П. , *Примењена уметност у Србији 1900 – 1978*, Београд: УЛУПУДС. 1981.
11. Вујовић. Б., *Београд у прошлости и садашњости*, Београд: Драганић: 1994, стр.232–233.
12. Glavurčić, Miro. i Nikolić, D. (1977), *Katalog izložbe grafičkog dizajna*, Beograd: Muzej primenjene umetnosti.
13. Glišić, M., *Ponašamo se kao da je rat juče završen*, *NIN*, 22. jul: 1983., str. 18–20.
14. Драговић, Н., Наш град као уметничка инспирација, *Политика, Информатор*, 30. 5. до 6. 6. 1974.
15. Дуда И., *Потрошачка култура*, у: Никад им боље није било/Модернизација свакодневног живота у социјалистичкој Југославији, Београд: Музеј историје Југославије: 2014., стр.11–15.
16. Ивковић, М., Осврт на савремено конструкторство Београда, *Изградња 9-10*, (Београд): 1984., стр.63-68.
17. Ignjatović, A., *Tranzicija i reforme: arhitektura u Srbiji 1952-1980*, u: *Istorija umetnosti u Srbiji XX vek. Realizmi i modernizmi oko Hladnog rata*, ur. Šuvaković M., Beograd: Orion Art: 2012., str.689-710.
18. *Извештај и записник жирија одбора за изградњу робне куће ЕМТ*, 20. 12. 1961., лична архива архитекте Бранка Пешића.
19. *Извештај оцењивачког суда*, 20. 12. 1961., лична архива архитекте Бранка Пешића.
20. *Историја Београда на алуминијуму (1975)*, *Политика*, 24.10.1975.
21. Јевтић, М., Последњи ехо, *НИН*, 9. 6. 1974: стр.28.
22. Jurak, B., *Sistem centralnog upravljanja firme Honeywell*, u: *Savremeni materijali*, ur. Leka, M., Beograd: Društvo za izučavanje novih proizvoda i tehnološko prognoziranje: 1974., str.55–75.
23. Капор, М., Не пуцајте у архитекту, *НИН*, 6 .3. 1966: стр.8.

24. Кларин, М., Како је код "Београђанке", *НИН*, 5. 5. 1974: стр.34.
25. Lazarević, Đ., *Konstruktivski problemi pri savremenom građenju visokih objekata*, u: *Savremeni materijali*, ur. Leka, M., Beograd: Društvo za izučavanje novih proizvoda i tehnološko prognoziranje: 1974., str.10–14.
26. Маневих. З., *Новија српска архитектура*, у: Српска архитектура 1900–1970, Београд: Музеј савремене уметности: 1972., str.31.
27. Manević, Z., *Palata Beograd*, *IT novine*, 11. 5. 1973.
28. Manević, Z., *Autor značajnih projekata*, *IT novine*, 26. 4. 1974: str.8.
29. Мацаревић, Г. (прир., *Медисала*, Београд: Службени гласник: 2006., стр.113–120.
30. Милашиновић-Марић, Д., *Водич кроз модерну архитектуру Београда*, Београд: Друштво архитеката Београда: 2002., стр. 66.
31. Миленковић, А., *Зачарана лепотица*, *Политика*, 10. 1. 1976: 17.
32. Milenković, A., *Kritičke filozofeme arhitekture*, Beograd: Nova: 1987., str.171.
33. Milenković, A., *Arhitektura horizonti vrednovanja*, Beograd: Naučna knjiga: 1988., str.96.
34. Mladenović, I., *11 (13) Istaknutih Arhitekata Jugoslavije*, Beograd: Studio "Linija A": 1989., str.29–32.
35. *Палата Београд*, Београд: Музеј за примењену уметност Београд. 1974.
36. Pešić, B., *Enterijer Palate Beograd*, u: *Savremeni materijali*, ur. Leka, M., Beograd: Društvo za izučavanje novih proizvoda i tehnološko prognoziranje: 1974., str.75–78.
37. Pešić, B., *Palata Beograd u Beogradu*, u: *Savremeni materijali*, ur. Leka, M., Beograd: Društvo za izučavanje novih proizvoda i tehnološko prognoziranje:1974., str.14–20.
38. Pešić, B., *Kuća koja izaziva divljenje i mržnu*, *Večernji list*, 4. i 5. januar 1975: str.11.
39. Pešić, B., *Poslovne i stambene zgrade*, u: *Simpozijum: Greške, sanacije i iskustva u investiranju, projektovanju, građenju i eksploataciji građevinskih objekata*", Cavtat: Jugoslovensko društvo građevinskih konstruktora: 1976., str. Z11–Z11–12.
40. Pešić, B., *Neka iskustva u projektovanju, građenju i eksploataciji palate Beograd*, u: *Simpozijum: Greške, sanacije i iskustva u investiranju, projektovanju, građenju i eksploataciji građevinskih objekata*", Cavtat: Jugoslovensko društvo građevinskih konstruktora:1976., str.Z11–1–Z–11–12.
41. Пешић, Б. (2006), *Аутобиографски записи Сећања*, необјављена грађа, дневник који је писао пред смрт, Биографија арх. Бранка Пешића
42. *Писмо Бранка Пешића члановима одбора за изградњу робне куће ЕМТ, СУП-у града Београда и Институту за грађевинарство при грађевинском факултету, без датума, из личне архиве.*
43. Просен, М., Сарадња архитекте Григорија Самојлова са породицом Теокаровић, *Лесковачки зборник XLV (Лесковац): 2005.*, стр.99–113.
44. Stojanović, M. (1974), *Viseće fasade od aluminijuma*, u: *Savremeni materijali*, ur. Leka, M., Beograd: Društvo za izučavanje novih proizvoda i tehnološko prognoziranje: str.42 –50.
45. Stojanović, B. i Martinović, U., *Beograd 1945–1975. Urbanizam i arhitektura*, Beograd: Tehnička knjiga: 1978., str.159.
46. Hasan-Uddin, K., *International style, Modernist Architecture from 1925 to 1965*, Cologne: Taschen. 2001.

5.2. Визуелни материјал у прилогу

Прилог 1: Историјске фотографије: приватна архива Марије Андрејевић,

дипл.инж.арх.

Прилог 2: Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда.

29

5.3. Подносилац извештаја/датум

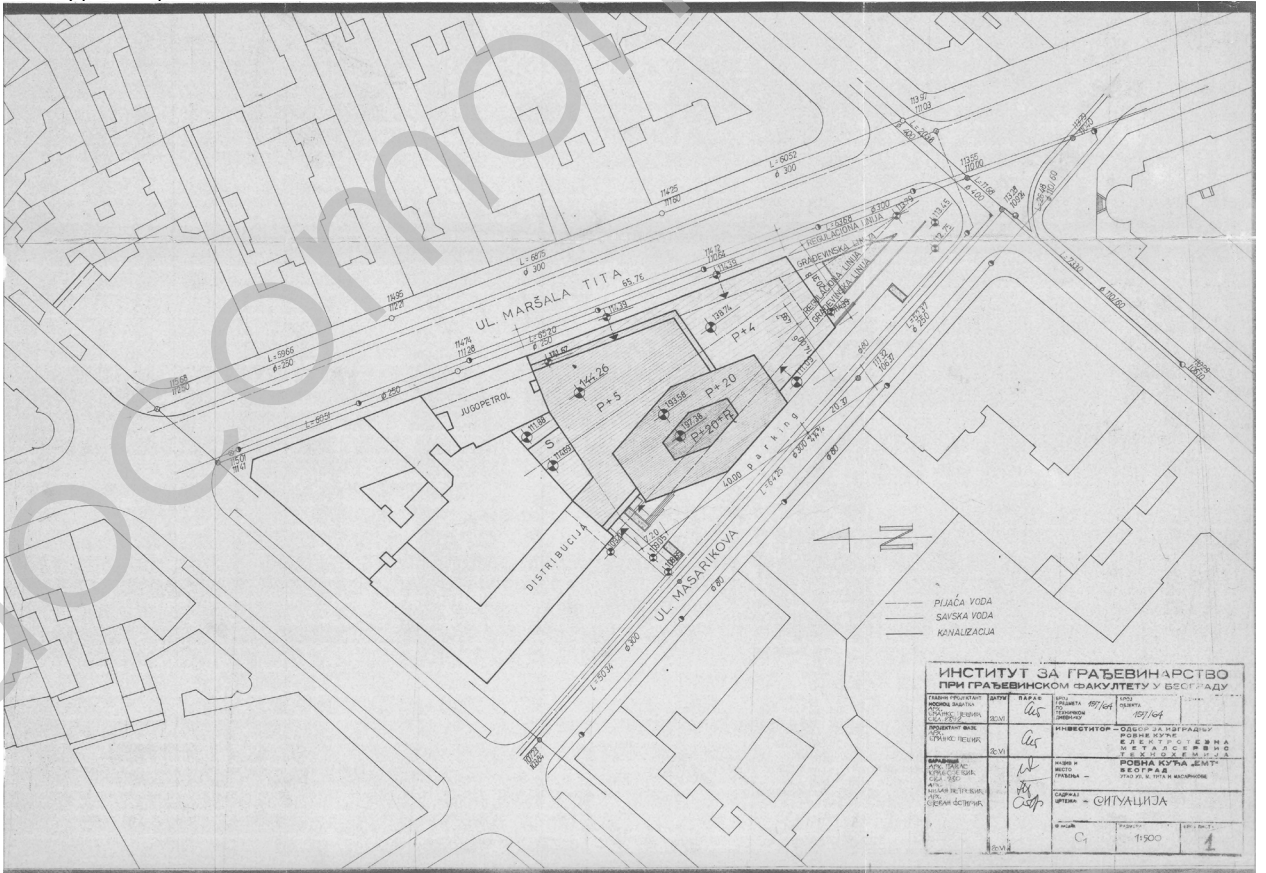
Марија Андрејевић, дипл.инж.арх.

др Драгана Мецанов, дипл.инж.арх./ новембар 2022.

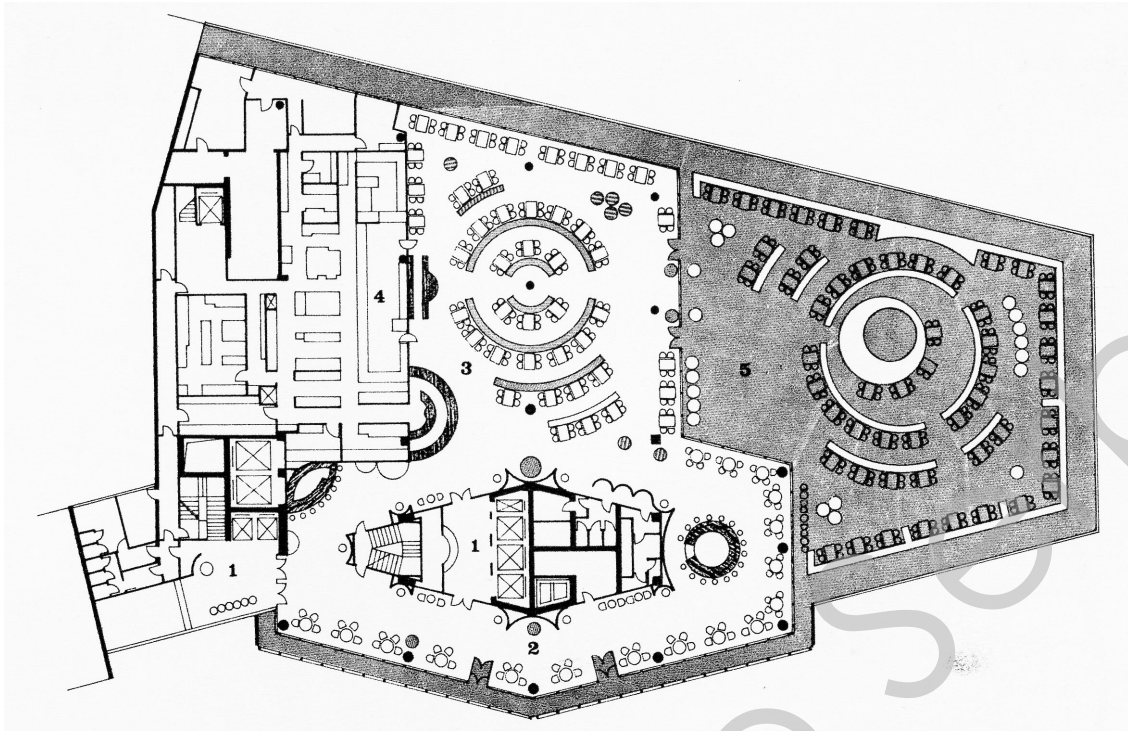
30

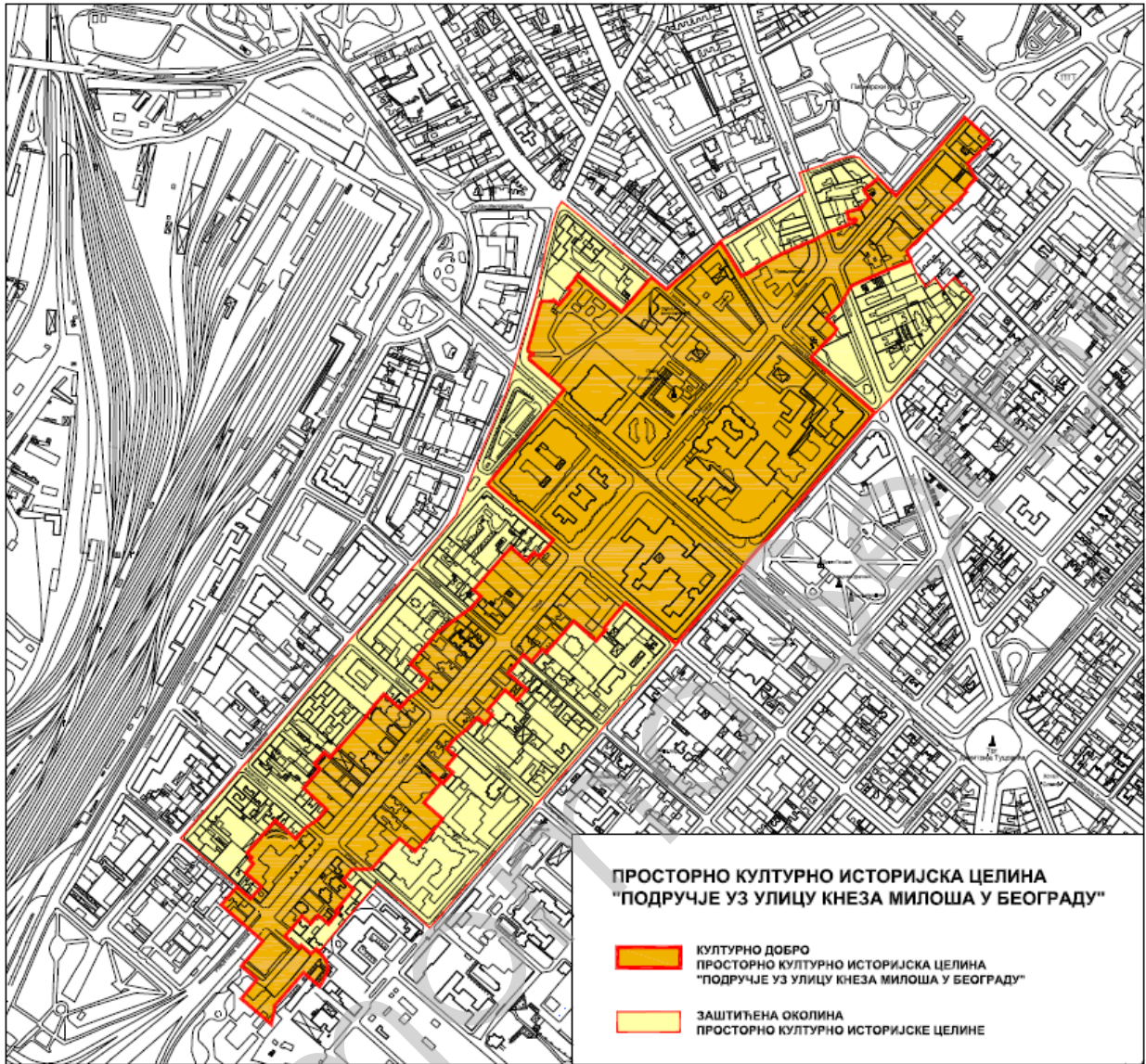
Конкурсно решење из 1961.године

Ситуација. Пројектно-техничка документација.

Бранко Пешић, пројекат ентеријера, основа ресторана са терасом.

Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда.